

ЕДГАР АЛЪН ПО ЗЛАТНИЯТ БРЪМБАР

Превод от английски: Борис Дамянов, 1982

chitanka.info

*Гледайте! Гледайте!
Този човек танцува като луд!
Тарантул го е ухапал.*

„Никой не е прав“

Преди много години се сблизих с някой си мистър Уилям Льогран. Той произхождаше от стар хугенотски род и някога е бил много богат, но редица беди го довели до нищета. За да избегне унижителните последици от това свое нещастие, той напуснал Нови Орлеан, града на своите предци, и се заселил на остров Съливан, близо до Чарлстън, Южна Каролина.

Този остров е много странен. Състои се почти само от морски пясък и е дълъг около пет километра. Широчината му никъде не надминава петстотин метра. От материка го отделя едва забележим проток, процеждаш се през пустош от тръстика и тиня, любимо убежище на блатната кокошка. Растителността, както би могло да се очаква, е оскъдна или, по-точно казано, недостатъчно развита. Дървета със значителна големина не се забелязват. Близо до западния край на острова, където се издига Форт Моултри^[1] и има няколко жалки паянтови постройки, обитавани лятно време от бягащите от праха и треската жители на Чарлстън, може да се срещне, разбира се, мъхестата ниска палма; целият остров обаче, с изключение на този западен край и ивицата твърд бял пясък по брега, е покрит с гъсти шубраци миризлива мирта, така високо ценена от градинарите в Англия. Тези шубраци тук често достигат до пет шест метра височина, образуват почти непроходим гъстак и изпълват въздуха с тежкия си аромат.

В най-затънтените гълбини на този гъстак, недалеч от източния, най-отдалечения от материка край на острова, Льогран си бе построил малка хижа, която обитаваше, когато съвсем случайно се запознах с него. Познанството ни скоро прерасна в приятелство — защото много черти в характера на отшелника будеха интерес и уважение. Разбрах, че има солидно образование и необикновени умствени способности, но е заразен от мизантропия и е предразположен към своенравни

настроения от редуващи се пристъпи на въодушевление и меланхолия. Имаше много книги, но рядко се занимаваше с тях. Главните му развлечения бяха ловът и риболовът или броденето из морския бряг и сред миртовите гъстащи, където търсеше раковини или ентомологични видове — на колекцията му от насекоми би завидял дори самият Свамердам^[2]. По време на тези негови скитания обикновено го придружаваше един стар негър на име Юпитер, освободен от робство преди разоряване на семейството, който нито със заплахи, нито с обещания не можеше да бъде убеден да се откаже от онова, което считаше за свое право: да следва навсякъде своя млад „маса Уил“. Възможно е роднините на Льогран, които са схващали, че той е малко психически неуравновесен, да са се поизхитрили да поощряват тази упоритост на Юпитер, за да наглежда и пази скиталеца.

На ширината, на която е разположен остров Съливан, зимите рядко са много сурови и се счита за цяло събитие, ако есенно време се пали огън вкъщи. В средата на октомври 18.. година се случи обаче един необикновено студен ден. Точно преди залез слънце аз си проправих път през вечнозелените храсти до хижата на моя приятел, когото не бях посещавал няколко седмици — по онова време живеях в Чарлстън, на петнадесет километра от острова, а удобствата по отиването и връщането далеч не бяха такива, каквито са днес. Щом стигнах до хижата, както обикновено почуках, но като не получих отговор, потърсих ключа там, където знаех, че го крият, отключих вратата и влязох. В огнището пламтеше ярък огън. Това се оказа неочаквана, но приятна изненада. Съблякох палтото си, придърпах стол до пращящите дънери и зачаках търпеливо завръщането на домакините.

Те пристигнаха наскоро след падането на мрака и ме посрещнаха най-сърдечно. Засмян до уши, Юпитер се разбърза да приготви блатни кокошки за вечеря. Льогран бе получил един от своите пристъпи — как другояче бих могъл да го нарека? — на въодушевление. Бе намерил рядка *bivalve*^[3], която представлявала нов род, дори нещо повече, преследвал и уловил с помощта на Юпитер бръмбар, който вярвал, че е съвършено нов за науката и за който на следното утро искал да чуе мнението ми.

— А защо не тази вечер? — попитах аз и като потривах ръце пред огъня, пращах мислено по дяволите всички бръмбари на света.

— Ах, ако само знаех, че си тук! — отвърна Лъогран. — Колко дълго не съм те виждал; а можех ли да предвидя, че ще ме посетиш именно тази вечер? На път за към къщи срещнах лейтенант Дж. от форта и имах глупостта да му заема бръмбара; така че до утре е невъзможно да го видиш. Остани да нощуваш тук, а утре при изгрев ще изпратя Юп да го вземе. Това е най-прекрасното нещо на света!

— Кое? Изгревът ли?

— Глупости! Съвсем не! Говоря за бръмбара. Има ослепително златист цвят... на големина е колкото едър орех... с две смолисточерни петна на горния край на гърба, и трето, малко по-продълговато, на долния. Мустачките са...

— Казвам фи, маса Уил, работата не е *фъф мустачки* — прекъсна го Юпитер; — бръмбар златен, чисто злато, цял от злато, отфътре и отфън, осфен крилата... през жифота си не съм фиждал такъв тежък бръмбар.

— Да допуснем, че е така, Юп — отвърна Лъогран, както ми се стори, с по-сериозен тон, отколкото изискваше случаят, — но нима това е причина да прегориш птиците? Цветът — тук той се обърна към мен — действително почти оправдава мисълта на Юпитер. Никога не си виждал по-ярък металически блясък от този, който излъчват твърдите люспи, но за това не можеш да съдиш до утре. Междувременно съм в състояние да ти дам само известна представа за формата му.

След тези думи той седна до една масичка, върху която имаше перодръжка, но нямаше хартия. Потърси в едно чекмедже, но и там не намери.

— Нищо — каза накрая той, — и тази ще свърши работа. — Извади от джобчето на жилетката си къс много изцапана хартия и нахвърли на него с перодръжката си груба рисунка. Докато се занимаваше с това, аз останах на мястото си край огъня, защото все още ми беше студено. Когато рисунката бе готова, той ми я подаде, без да става от мястото си. Докато я поемах, се чу ръмжене, последвано от драцене по вратата, Юпитер я отвори и вътре се втурна грамадното нюфаундленско куче на Лъогран, сложи лапи на раменете ми и ме обсипа с ласки; при предишните си посещения му бях отделял голямо внимание. Когато кучето престана да скача около мене, погледнах

хартията и право да си кажа, останах много озадачен от онова, което бе изобразил моят приятел.

— Да — промълвих аз, след като го съзерцавах няколко минути, — трябва да призная, че това е странен бръмбар; не ми е познат; никога не съм виждал подобно нещо... освен ако не си нарисувал череп или мъртвешка глава, на каквито прилича повече, отколкото на всичко друго.

— Мъртвешка глава! — откликна Льогран. — О, да, добре, рисунката донякъде без съмнение изглежда така. Двете горни черни петна наподобяват очи, нали? А по-дългото в долния край — уста, при това цялата форма е овална.

— Възможно е — отвърнах аз, — но, Льогран, страхувам се, че не си никакъв художник. Ще се наложи да почакам, докато видя самия бръмбар, щом трябва да си съставя някаква представа за неговия вид.

— Е, не зная — отвърна малко обидено той. — Рисувам сносно... *би трябвало* да е така — имах добри учители и се лаская, че не съм никакъв дръвник.

— Но, драги приятелю, в такъв случай ти се шегуваш казах аз, — това наистина е един *сполучлив череп*, дори бих казал *превъзходен* според широко разпространените представи за подобни образци във физиологията, а ако твоят *scaraboeus* прилича на него, тогава той е най-странният *scaraboeus* на света. Може да събуди у нас много силно суеверие. Предполагам, че ще наречеш бръмбара *scaraboeus carut hominis*^[4] или нещо подобно, в естествената история има много подобни названия. Но къде са мустачките, за които спомена?

— Мустачките! — възкликна Льогран, който, изглежда, се горещеше на тази тема, без да има причина. — Сигурен съм, че виждаш мустачките. Нарисувах ги така ясно, както са и у самото насекомо, и се надявам, че това е достатъчно.

— Добре, добре — отвърнах аз, — може и да си ги нарисувал, въпреки това не ги виждам. — И му върнах хартията без допълнителни забележки, понеже не желяех да го дразня; много ме изненада обаче обратът, който взе цялата тази история; раздразнението му ме озадачи... а що се отнася до рисунката на бръмбара, не се виждаха *абсолютно никакви* мустачки и цялата наподобяваше *твърде много* обикновена мъртвешка глава.

Той пое гневно хартията и тъкмо се канеше да я смачка и очевидно да я хвърли в огъня, един случаен поглед върху рисунката като че прикова внезапно вниманието му. В миг лицето му силно почервения, а в следващия страшно побледня. Той продължи известно време да разглежда внимателно рисунката, без да става от мястото си. Накрая стана, взе свещ от масата, отиде до един моряшки сандък в най-отдалечения край на масата и седна. Там отново заоглежда неспокойно хартията и я завъртя на всички страни. Не каза нищо, но поведението му много ме озадачи; въпреки това сметнах за благоразумно да не изострям растящото му раздражение с каквито и да е забележки. След малко той извади портфейл от джоба на палтото си, постави внимателно хартията в него, пхна го в бюрото си и го заключи. Сега бе по-спокоен, но и от първоначалния му ентузиазъм нямаше следа. Въпреки това не изглеждаше навъсен, а замислен. Колкото ставаше по-късно, толкова той потъваше все повече и повече в някакъв унес, от който не можеха да го отвлекат никакви мои духовити забележки. В началото възнамерявах да прекарам нощта в хижата, както често правех преди това, но като видях настроението на моя домакин, сметнах за по-разумно да се сбогувам. Той не настоя да остана, но на тръгване ми стисна ръката с по-голяма сърдечност, отколкото обикновено.

Около месец по-късно (в течение на това време не видях нито веднъж Льогран) в Чарлстън ме посети неговият слуга Юпитер. Никога преди това не бях виждал добрия стар негър толкова отчаян и се уплаших, че някакво сериозно нещастие е сполетяло моя приятел.

— Е, Юп — обърнах се аз към него, — какво се е случило? Как е господарят ти?

— Прафо да си кажа, маса, не е добре, не е здраф.

— Не е здрав ли? Наистина съжалявам да чуя това. От какво се оплаква?

— Там е работата я! Никога не се оплакфа от нищо, но е много болен.

— Много е болен, Юпитер? Защо не каза това веднага? На легло ли е?

— Не, не е! Скита и никъде не можеш го намери, там го стяга чепикът; душата ме боли за бедния маса Уил.

— Юпитер, не разбирам какво говориш. Господарят ти бил болен. Не ти ли е казал какво го боли?

— Не се сърдете, маса, за дребни работи; маса Уил казфа, че му няма нищо, но защо тогафа скита такъф, с нафедена глафа, скръбен и побелял като гъска? И през цялото фреме прафи сметки...

— Какво прави, Юпитер?

— Смята със цифри фърху някакъф списък, най-странните цифри, какфито съм фиждал досега. Казфам фи, страшно ми стафа. Фсе го пазя, от очи го не изпускам. Оня ден ми се изплъзна преди изгреф и целия божи ден се губи. Приготфих си голяма пръчка, да го натупам здрафата, щом се фърне, но се оказах голям глупак и фъф края на краищата сърце не ми даде да го напрафя, изглеждаше толкова тъжен.

— А? Какво? Ах, да! Добре си направил, че не си бил много строг към бедния човек; не го бий, Юпитер, няма да го понесе, но имаш ли някаква представа на какво се дължи тази болест или по-скоро тази промяна в поведението му? Да не се е случило нещо неприятно, след като се видяхме за последен път?

— Не, маса, нищо неприятно не е имало *оттогафа*; страхувам се, че *дотогафа* е имало, този същия ден, когато бяхте у нас.

— Как? Какво имаш предвид?

— Ами, маса, мисля за бръмбара, за него.

— За какво?

— Бръмбара. Сигурен съм, че този златен бръмбар е ухапал маса Уил някъде по главата.

— А какво те кара да мислиш така, Юпитер?

— Големи нокти, маса, и устата също. Никога не съм фиждал такъф дяфолски бръмбар; рита и хапе фсичко, което се доближи до него. Маса Уил го хвана, но феднага го пусна, казфам фи, тогафа сигурно го е ухапал. Не ми харесфа устата на бръмбара, затова не го фзех с ръка, а го хфанах с късче хартия, което намерих. Зафих го фъф хартията и напъхах едно парченце от нея фъф устата му, така направих.

— Значи смяташ, че твоят господар наистина е ухапан от бръмбара и от това се е разболял?

— Нищо не смятам, а знам как си беше. Какфо го кара тогафа да мечтае за злато, ако не го е ухапал златният бръмбар? Слушал съм и

по-рано за тези златни бръмбари.

— А откъде знаеш, че мечтае за злато?

— Откъде знам ли? Ами защото бълнуфа насън, оттам знам.

— Добре, Юп, може би си прав; но на какво щастливо обстоятелство дължа честта на днешното ти посещение?

— Какво искате да кажете, маса?

— Носиш ли ми някаква заръка от мистър Льогран?

— Не, маса, нося фи само тофа — и с тези думи Юпитер ми подаде бележка със следното съдържание:

Драги мой,

Къде се губиш толкова дълго? Надявам се, не си бил толкова безразсъден, та да се обидиш от някоя моя малка brusquerie^[5], не, не, това е невъзможно. Откакто се видяхме за последен път, имам причина за голямо безпокойство. Искам да ти кажа нещо, но не зная как да го сторя и дали изобщо да ти го разказвам.

Няколко дни не се чувствавах добре, а бедният стар Юпитер ми досажда до смърт с благонамерените си грижи. Ще ми повярваш ли? Онзи ден си приготвил грамадна тояга, за да ме напердаши, че съм му се изплъзнал; прекарах целия ден solus^[6] сред хълмовете на материка. Наистина вярвам, че единствено болезненият ми вид ме отърва от боя. Откакто се срещнахме, не съм прибавил нищо ново към моята колекция.

Ако имаш възможност, ела с Юпитер. Непременно ела. Искам още тази вечер да те видя по важна работа. Уверявам те, случаят е извънредно важен.

Вечно твой
Уилям Льогран

В тона на бележката имаше нещо, което сериозно ме разтревожи. Целият ѝ стил бе съвсем необичаен за Льогран. Какво ли му бе

хрумнало? Каква ли нова фикция е влязла във впечатлителния му мозък? По какъв „извънредно важен случай“ можеше да разговаря? Разказът на Юпитер не предвещаваше нищо добро. Страхувах се, че постоянният гнет на неговото нещастие в края на краищата е размътил разсъдъка на моя приятел. Следователно, без да се колебая нито за минутка, се приготвих да придружа негъра.

Когато пристигнахме на кея, на дъното на лодката, с която щяхме да отплаваме, забелязах коса и три лопати, всички очевидно нови.

— Какво означава всичко това, Юп? — запитах аз.

— Коса и лопати.

— Много правилно, но защо са тука?

— Тофа са косата и лопатите, които маса Уил запофяда да му купя от града, и аз платих дяволски много пари за тях.

— Но какво, в името на всичко загадъчно в света, възнамерява да прави твоят „маса Уил“ с коси и лопати?

— Това и аз не знам и дявол да ме фземе, ако и той сам знае. Фсичко иде от бръмбара.

Като видях, че няма да разбере нищо от Юпитер, цялото същество на когото, изглежда, бе погълнато от „бръмбара“, пристъпих в лодката и вдигнахме платното. С попътен и силен вятър скоро влязохме в заливчето на север от форт Моултри, изминахме около три километра пеша и стигнахме до хижата. Беше към три часа следобед. Льогран ни очакваше с голямо нетърпение. Той сграбчи ръката ми с нервна empressement^[7], това ме разтревожи и засили още повече първоначалните ми подозрения. Лицето му бе бледо като на призрак, а дълбоко хлътналите му очи святкаха с неестествен блясък. Заинтересувах се за здравето му и като не знаех какво друго да кажа, попитах дали си е взел бръмбара от лейтенант Дж.

— О, да отвърна той и силно почервения; — още на другата сутрин. Нищо няма да ме изкуши да се разделя с този бръмбар. Знаеш ли, Юпитер е съвсем прав за него.

— В какъв смисъл? — попитах аз и сърцето ми се сви от лошо предчувствие.

— Като предположи, че бръмбарът е от чисто злато. Той произнесе всичко това напълно сериозно и аз изпитах неопикуема болка.

— Този бръмбар ще ми донесе щастие — продължи Лъогран с победоносна усмивка — и ще ми възвърне фамилното имущество. Чудно ли е тогава, че толкова го ценя? След като съдбата реши да ми го подари, ще трябва само да го използвам както трябва, за да стигна до златото, което той ще ми посочи... Юпитер, донеси ми бръмбара!

— Какво! Бръмбара ли, маса? Предпочитам да не пипам този бръмбар, сам си го вземете.

Тогава Лъогран стана с важен и тържествен вид и ми донесе бръмбара в стъклената кутийка, в която беше затворен. Прекрасен и по онова време все още неизвестен за естествоизпитателите, бръмбарът представляваше ценна находка в научно отношение. Близко до едната страна на гърба имаше две кръгли черни петна, а от другата едно по-продълговато. Извънредно твърдите му и блестящи люспи пламтяха като полирано злато. Тежестта на насекомото бе забележителна и като се вземеха пред вид всички обстоятелства, трудно можех да упрекна Юпитер за мнението му по отношение на бръмбара; но убийте ме, не знаех как да се справя с това, че и Лъогран споделяше същото мнение.

— Изпратих да те повикат — обърна се той тържествено към мен, след като разгледах бръмбара. — Изпратих да те повикат, за да мога да се възползувам от твоя съвет при осъществяване на предназначенията от съдбата и бръмбара...

— Скъпи Лъогран — извиках аз и го прекъснах, — положително не си добре и трябва да вземеш някакви мерки. Легни си, а аз ще остана няколко дни с тебе, докато се пооправиш. Трескав си...

— Провери ми пулса — каза той. Проверих го и да си кажа правото, не открих ни най-малки признаци на треска.

— Може да си болен и без да имаш треска. Вслушай се този път в съвета ми. Първо си легни. Второ...

— Грещиш — прекъсна ме той. — Здрав съм, доколкото може да бъде здрав човек при възбудата, в която се намирам. Ако наистина ми желаеш доброто, ще ме облекчиш от тази възбуда.

— А как ще стане това?

— Много лесно. С Юпитер се каним да направим експедиция из хълмовете на материка и в тази експедиция ще се нуждаем от помощта на човек, на когото можем да се доверим. Ти си единственият, комуто вярваме. Независимо дали ще успеем, или ще се провалим, възбудата, която забелязваш у мен, ще се уталожи.

— Много бих искал да ти помогна — отвърнах аз, — но смяташ ли, че този проклет бръмбар има някаква връзка с експедицията ти из хълмовете?

— Да, има.

— Щом е така, Льогран, аз няма да участвувам в такова глупаво начинание.

— Съжالياвам, много съжالياвам, ще се наложи да опитаме сами.

— Да опитате сами? Този човек наистина си е изгубил ума! Чакай! Колко време предполагаш да отсъствуваш?

— Вероятно цяла нощ. Тръгваме веднага и се връщаме най-късно на разсъмване.

— А даваш ли ми честна дума, че когато тази твоя приумица премине и историята с бръмбара (боже мой!) приключи както желаш, ще се прибереш у дома и ще се вслушаш безусловно в съветите ми така, както би се вслушал в лекаря си?

— Да, обещавам; а сега да тръгваме, тъй като нямаме време за губене.

Последвах обезверен приятеля си. Тръгнахме към четири часа — Льогран, Юпитер, кучето и аз. Юпитер взе косата и лопатите, той настоя сам да ги носи, според мен повече от страх да не бъдат в непосредствена близост до неговия господар, отколкото от излишно прилежание или добродушие. Той беше зъл като куче и единствените думи, които се отрониха от устата му през целия път, бяха: „Този проклет бръмбар!“ От своя страна, аз отговарях за два фенера, докато Льогран се задоволи само с бръмбара, който носеше завързан на здрава конопена връв — размахваше я насам-натам с вид на магьосник. Когато забелязах това ново и явно доказателство за безумието на моя приятел, едва сдържах сълзите си. Реших, че най-добре ще бъде засега да не обръщам внимание на неговите прищевки или поне докато ми се удаде случай да взема по-енергични мерки с надежда за успех. Междувременно се опитах безуспешно да го накарам да ми съобщи целта на нашето пътешествие. След като успя да ме убеди да го придружа, той очевидно нямаше желание да разговаря за помаловажни неща и на всичките ми въпроси благоволяваше да отвърща само с едно: „Ще видим!“

Пресякохме с малка лодка потока при носа на острова, изкачихме се по високия бряг на материка и се насочихме в северозападна посока

през страшно дива и пустинна местност, където никога не бе стъпвал човешки крак. Льогран ни водеше уверено напред; спираше тук-таме само за миг, за да провери пътя по някакви, изглежда, направени от самия него белези при предишните му обиколки.

Вървахме така около два часа и при залез слънце навлязохме в безкрайно по-пустинна местност от всички, които пребродихме дотогава. Това бе някакво плато, разположено под върха на почти непристъпен хълм, обрасъл целия с гъста гора и осеян с грамадни чукари, изникнали като че направо от пръстта, които не се бяха свлекли в долините, защото ги крепяха израслите по тях дървета. Дълбоки и пръснати в различни посоки клисури придаваха на пейзажа още по-суров и внушителен вид.

Естествената площадка, на която се покатерихме, бе гъсто обрасла с къпини и скоро открихме, че е невъзможно да си пробием път без помощта на косата; под ръководството на своя господар Юпитер се зае да ни разчиства пътека до подножието на огромна северноамериканска магнолия, израсла сред десетина дъба. Тя се издигаше много по-високо от дъбовете и всички останали дървета, които бях виждал дотогава, и ги превъзхождаше по красота на листната корона и нейната форма, широко разперените клони и общия си величествен вид. Когато достигнахме дървото, Льогран се обърна към Юпитер и го попита дали може да се покачи на него. Старецът като че се смути от въпроса и не отговори веднага. После приближи огромния дънер, обиколи го бавно и най-внимателно го огледа. Като свърши огледа, отвърна просто:

— Да, маса, Юпитер се изкачфа по фсеко дърво, което фижда през жифота си.

— Тогава качвай се колкото можеш по-бързо, защото скоро ще се стъмни и няма да успеем да свършим работата, за която сме дошли.

— Докъде да се изкача, маса? — попита Юпитер.

— Изкачи се първо по ствола, после ще ти кажа по кой клон да тръгнеш... чакай, вземи бръмбара със себе си.

— Бръмбара ли, маса Уил? Златния бръмбар? — извика негърът и се отдръпна ужасен. — Защо да качфам бръмбара по дърфота? Да пукна, ако го напрафя!

— Щом се страхуваш, Юп, щом такъв голям и преголям негър като тебе се страхува да пипне един малък и безобиден мъртъв

бръмбар, качи го горе, както е вързан за връвта, но ако не го вземеш, ще бъда принуден да ти счупя главата с тази лопата.

— Какфо има сега, маса! — отвърна явно засрамено и по-сговорчиво Юп. — Фсе ругаете стария негър. Пошегуфах се само. Аз да се страхувам от бръмбара! Какфо ме е грижа за бръмбара? — Той пое внимателно края на връвта и като държеше колкото можеше подалеч от себе си насекомото, се приготви да се покатери по дървото.

Североамериканската магнолия, или *Liriodendron Tulipifera*, най-величественият американски горски представител, има изключително гладък дънер и често достига значителна височина, без да пуска никакви клони; като стигне по-зряла възраст, кората и става чвореста и неравна, понеже от дънера израстват множество къси разклонения. Тъй че трудностите по изкачването в дадения случай идваха повече от външния вид на дървото, отколкото от някакви действителни затруднения. Юпитер обгърна колкото може по-плътно огромния цилиндър с ръце и колене и като се залавяше с пръсти за едни издатини и опираше босите си крака о други, най-сетне изпълзя до първия голям чатал, като на два-три пъти едва не падна, след което очевидно сметна, че с това цялата работа е фактически извършена. Главната *опасност* наистина бе преминала, макар и катерачът да се намираще на около двадесетина метра от земята.

— Накъде да фърфя сега, маса Уил? — попита той.

— Продължавай нагоре по най-големия клон, онзи от тази страна — отвърна Льогран.

Негърът веднага се подчини и очевидно без особена трудност започна да се изкачва все по-нагоре и по-нагоре, докато тантурестата му фигура не изчезна напълно в обгърналия го гъст листак. Най-последно гласът му долетя като ехо:

— Колко още да се изкачвам?

— Къде си сега? — попита Льогран.

— Много фисоко — отвърна негърът, — до сами фърха на дърфотото; фиждам небето.

— Остави небето, а внимавай какво ще ти кажа. Погледни надолу и преброй колко разклонения има под тебе. Колко разклонения си преминал?

— Едно, две, три, четири, пет; преминал към пет големи разклонения до онофа, на което се намирам сега.

— Тогава се изкачи на следващото разклонение.

След няколко минути гласът отново долетя, като ни съобщаваше, че седмото разклонение е достигнато.

— А сега, Юп — извика силно развълнуваният Льогран, — искам да се придвижиш, докдето можеш, по това разклонение. Обади ми се, като видиш нещо необикновено.

Ако все още изпитвах някакво малко съмнение относно умопомрачението на моя приятел, сега то окончателно ме напусна. Нямах друг избор, освен да направя заключение, че е обезумял, и се замислих сериозно как да го отведе у дома. Докато обмислях какво е най-добре да се направи, отново долетя гласът на Юпитер:

— Много ме е страх да рискувам и да фърфя по този клон, съфсем е изсъхнал към края.

— Казваш, че е сух ли, Юпитер? — извика Льогран с разтреперан глас.

— Да, маса, напрафо си е отишъл, сфършил е, готоф е за оня сфят.

— Господи, какво да правя сега? — промълви Льогран, обзет явно от голяма тревога.

— Слушай! — обърнах се аз към него, зарадван от удалата ми се възможност да се намеса и да кажа нещо. — Хайде, върви си вкъщи и си легни. Хайде! Бъди разумен! Става късно, при това не забравяй обещанието си.

— Юпитер — извика той, без да ми обърне ни най-малко внимание, — чуваш ли ме?

— Да, маса Уил, чувам фи ясно.

— Тогава провери добре дървото с ножа си и виж според тебе дали е *много* гнило.

— Че е гнило, маса, гнило е отвърна след малко негърът, — но не чак толкофа, колкото изглежда. Мога да рискувам и малко по-нататък по клона, но сам, тофа си е прафо.

— Сам ли! Какво искаш да кажеш?

— Ами за бръмба гоя. Много *тежи* тоя бръмба. Ако го хфърля долу клонът няма да се счупи само от тежестта на един негър.

— Ах ти, проклет мошенико! — извика Льогран с явно облекчение. — Какви глупости ми дрънкаш? Главата ще ти откъсна, ако посмееш да хвърлиш бръмба. Слушай, Юпитер, чуваш ли ме?

— Да, маса, няма що да крещите така на бедния негър.

— Добре де, чуй сега: ако рискуваш още малко напред по клона, доколкото смяташ това за безопасно, и не хвърлиш бръмбара, ще ти подаря един сребърен долар веднага щом слезеш долу.

— Тръгфам, маса Уил, разбира се — отвърна мигновено негърът; — почти съм на самия край.

— *На самия край!* — почти изкрещя Льогран. — Искаш да кажеш, че си стигнал края на този клон?

— Скоро ще стигна до края, маса. О-о-о-о-ох! Боже господи! Какфо е тофа на дърфото?

— Ей! — извика много радостно Льогран. — Какво има?

— Нищо, само един череп, някой е остафил глафата на дърфото, гарфаните са изкълфали цялото месо.

— Череп ли, казваш? Много добре. Как е прикрепен за клона? С какво?

— Да, маса, трябфа да погледна. Колко странно, фярно, фъф черепа има голям и дълъг гфоздей, той държи черепа на дърфото.

— Добре. Юпитер, а сега прави точно онова, което ти казвам, чуваш ли?

— Да, маса.

— Внимавай тогава; намери лявото око на черепа.

— Хм! Е! И таз добра! Та черепът фъобще няма очи.

— Ама че си глупав! Можеш ли да различаваш дясната от лявата си ръка?

— Да, зная, фсичко зная, тази ми е ляфата ръка, с нея цепя дърфа.

— Вярно. Ти си левак. Лявото ти око е на същата страна, на която е и лявата ти ръка. Сега, предполагам, можеш да намериш лявото око на черепа или мястото, където се е намирало лявото око. Намери ли го?

Последва дълга пауза. Накрая негърът попита:

— Нали ляфото око на черепа е от същата страна, на която е и ляфата страна на черепа? Защото черепът съфсем няма ляфа ръка, но нищо! А, намерих ляфото око, ето го ляфото око. Какфо да прафя с него?

— Пъхни бръмбара през него и го пусни, докъдето стигне връвта, само внимавай да не я изтървеш!

— Готофо, маса Уил, то било много лесно да профреш брѣмбар през дупката; фнимафайте кога ще се покаже долу.

По време на целия този разговор Юпитер въобще не се виждаше, но спуснатият от него брѣмбар се виждаше сега на края на връвта и блестеше като топче полирано злато в последните лъчи на залязващото слънце, които все още осветяваха слабо възвишението, на което се намирахме. Брѣмбарът висеше свободно под клоните и ако паднеше, би паднал в краката ни. Лъогран взе веднага косата и окоси точно под насекомото кръгообразно пространство на около три-четири метра в диаметър, после заповяда на Юпитер да пусне връвта и да слезе от дървото.

След като заби с голяма точност в земята едно колче на мястото, където падна брѣмбарът, моят приятел извади от джоба си рулетка. Прикрепи свободния и край за дънера на най-близкото до колчето дърво, разви я до колчето, а от него продължи да я развива в посоката, определена вече от двете точки на дървото и на колчето, и отмери така петнадесет метра — в същото време Юпитер разчистваше къпинака с косата. На така измереното място бе забито второ колче, а около него, като то се използваше за център, бе описан груб кръг с диаметър метър и двадесет сантиметра. След това Лъогран взе едната лопата, даде по една на Юпитер и на мен и ни помоли да копаем колкото може по-бързо.

Право да си кажа, никога не съм имал особена склонност към подобни забавления и тъкмо в този момент с радост бих се отказал; нощта приближаваше и се чувствувах много уморен от пътуването; не виждах начин да се отърва, а се страхувах да не разстроя душевното равновесие на бедния ми приятел с моя отказ. Ако можех наистина да разчитам на помощта на Юпитер, не бих се поколебал да се опитам да отведа насила безумеца у дома му, познавах обаче твърде добре характера на стария негър, за да се надявам, че ще ми помогне в случай на стълкновение с неговия господар. Ни най-малко не се съмнявах, че някое от безбройните южни поверия за заровени съкровища е заразило Лъогран и че тази химера е получила своето потвърждение в намирането на брѣмбара или пък в упоритите твърдения на Юпитер, че това е „брѣмбар от чисто злато“. Предразположеният към умопомрачение мозък лесно се поддава на подобни внушения, особено ако хармонират с предпочитани

предубеждения, и аз си спомних думите на бедния клетник за бръмбара, който „ще му донесе богатство“. Въобще бях ужасно обезпокоен и озадачен, но в края на краищата реших да се примиря и да се заловя с охота с копането, като по такъв начин убедя по-бързо и по-нагледно фантазъора в необосноваността на неговите схващания.

Запалихме фенерите и се заловихме за работа с усърдие, заслужаващо много по-благоразумни дела; светлината струеше върху нас и нашите инструменти и аз си помислих каква ли живописна група представляваме и колко ли странна и подозрителна би се сторила нашата работа на някой страничен човек, който би се натъкнал случайно на нас сега.

Копяхме много старателно в продължение на два часа. Почти не разговаряхме; смущаваше ни най-вече скимтенето на кучето, което проявяваше изключителен интерес към нашите занимания. Накрая то така се разбесня, че се уплашихме да не би тревогата му да привлече вниманието на някои скитници от околността а може би от това се опасяваше и Льогран, — тъй като аз щях да се възползувам от всяко прекъсване, което щеше да ми предостави възможността да върна странника у дома му. Шумът скоро беше твърде сполучливо прекратен от Юпитер, който изскочи с твърда решимост от ямата, завърза муцуната на кучето с една от презрамките си, след което поднови с тъжна усмивка работата си.

След изтичане на споменатото време достигнахме около метър и половина дълбочина, но все още не се виждаха никакви следи от съкровище. Последва обща почивка и аз започнах да се надявам, че комедията свършва. Льогран обаче, макар и явно смутен, изтри замислено чело и се залови отново за работа. Ние разкопахме целия кръг от метър и двадесет сантиметра в диаметър и разширихме леко границата, като увеличихме дълбочината с още шестдесет сантиметра. Въпреки това вътре не се оказа нищо. Най-сетне златотърсачът, когото искрено съжалявах, изпълзя от ямата и с най-горчиво разочарование върху лицето започна бавно и с неохота да облича палтото си, което бе захвърлил някъде след започване на работата. Междувременно аз не направих каквато и да е забележка. По знак на своя господар Юпитер започна да прибира инструментите си. След това и след като развърза муцуната на кучето, ние поехме в пълно мълчание към къщи. Едва изминали може би и дванадесетина крачки в тази посока, Льогран се

хвърли с гръмки ругатни към Юпитер и го сграбчи за яката. Изуменият негър облеци очи, разтвори широко уста, изпусна лопатата и падна на колене.

— Ах ти, негоднико — извика Льогран, като изговаряше със съскане сричките през стиснатите устни, — проклет черен подлец! Говори, заповядам ти! Отговори веднага без никакви извъртания. Кое... кое е лявото ти око?

— О, господи, маса Уил. Нима тук тофа не е моето ляфо око, а? — изрева в отговор уплашеният Юпитер, постави ръка върху десния си зрителен орган и я притисна с такава отчаяна упоритост, като че се страхуваше да не би неговият господар да се опита начаса да му извади окото.

— Така си и мислех! Знаех си! Ура! — изкрещя Льогран, пусна негъра, заподскача и затанцува за голяма изненада на неговия слуга, който се изправи на крака и втрещен местеше мълчаливо поглед от своя господар към мен и от мен към своя господар.

— Хайде! Да се връщаме! — извика Льогран. — Играта още не е свършила. — И той ни поведе отново към магнолията.

— Юпитер — обърна се той към негъра, когато стигнахме до подножието на дървото, — ела тук! Как беше закован черепът за клона: с лице навън или към него?

— Лицето беше нагоре, маса, та франите достигат очите без никакфи трудности.

— Добре тогава, ти през това или през онова око пусна бръмба? — След което Льогран докосна едното, а после и другото око на Юпитер.

— През тофа око, маса, ляфотото както казвате фие. — И негърът посочи дясното си око.

— Достатъчно, трябва да опитаме отново.

Тук моят приятел, в чието безумие сега прозрях или си помислих, че прозрях известни признаци на методичност, премести колчето, отбелязващо мястото на падането на бръмба, на около осем сантиметра по на запад от предишното му положение. После опъна рулетката от най-близката точка на дънера към колчето, както направи преди това, и като продължи да я разгъва в права линия на разстояние от петнадесет метра, отбеляза една точка, отдалечена на няколко метра от мястото, където копахме.

Около новото място бе очертан кръг, малко по-голям от предишния, и ние отново се заловихме за работа с лопатите. Аз ужасно се уморих, но без да си давам ясна представа за онова, което промени мислите ми; повече не изпитвах такова голямо отвращение от натрапената ми работа. По необясним начин се заинтересувах изключително много, нещо повече, развълнувах се. Може би в странното поведение на Лъогран имаше признаци на предумисъл или на преднамереност, които ми въздействуваха, затова копаех с голямо желание и от време-навреме откривах, че и сам поглеждам с чувство, напомнящо очакване, да зърна въображаемото съкровище, привидението на което бе разбъркало ума на нещастния ми приятел. По едно време, когато тези причудливи мисли ме обладаха с пълна сила и когато бяхме работили може би час и половина, отново ни прекъсна яростният вой на кучето. Неспокойствието му при първия случай представляваше очевидно резултат от палавост или каприз, но сега във воя се долавяха резки и злобни нотки. Юпитер се опита отново да му завърже муцуната, но кучето оказа ожесточена съпротива, скочи в ямата и зарови бясно земята с нокти. След няколко секунди то изрови купчина човешки кости, образуващи два цели човешки скелета, а сред тях и няколко метални копчета и нещо, наподобяващо прах от изгнила вълнена тъкан. Един-два замаха на лопатата разкриха острието на голям испански нож, а когато продължихме да копаем по-дълбоко, се появиха и три четири разпръснати златни и сребърни монети.

При вида им Юпитер едва успя да обуздае радостта си, но лицето на господаря му изразяваше крайно разочарование. Той обаче настоя да не прекратяваме нашите усилия и преди още да се доизкаже, аз се спънах и паднах, понеже върхът на ботуша ми се закачи за голяма желязна халка, останала полузарита в рохкавата пръст.

Заработихме разпалено, никога през живота си не бях прекарвал десет минути в по-силна възбуда. В това време изровихме продълговат дървен сандък; от отлично запазеното му състояние и чудесната твърдост на дървото ставаше ясно, че са го подлагали на някаква минерализационна обработка, по всяка вероятност с живачен двухлорид. Сандъкът бе дълъг метър и пет сантиметра, деветдесет широк и седемдесет и пет дълбок, плътно обшит с ленти от ковано желязо, които се преплитаха и образуваха отгоре нещо като мрежа. От

двете страни на сандъка, близо до капака, имаше по три железни халки, общо шест на брой, така че можеха да го носят успешно шест души. Нашите сили ни стигнаха само да го поместим едва едва в леглото му. Веднага разбрахме, че е невъзможно да преместим такава огромна тежест. За щастие капакът бе затворен само с две резета. Издърпахме ги разтреперани и задъхани от вълнение. В миг пред очите ни заблестя несметно съкровище. Падащите в ямата лъчи на фенерите се отразиха от безредната купчина злато и скъпоценни камъни и нагоре лумнаха пламъци и искри, които напълно заслепиха очите ни.

Не се наемам да описвам чувствата, с които наблюдавах. Изумлението, разбира се, преобладаваше. Льогран изглеждаше напълно изтощен от вълнението и почти не каза нищо. Лицето на Юпитер побледня за няколко минути като на смъртник; доколкото можеше да побледнее лицето на негър. Той бе изумен ударен сякаш от гръм. След това падна на колене в ямата, зарови голите си ръце чак до лактите в златото и ги остави така, като че се бе потопил блажено във вана с топла вода. Накрая въздъхна дълбоко и произнесе нещо като монолог:

— И фсичко това от златния бръмбар! Милият, златен бръмбар! Бедничкото златно бръмбарче, което така дивашки ругаех! Не се срамуфаш от себе си, негър такъф! Отговори де!

Накрая се принудих да събудя господаря и слугата от унеса и да им напомня, че е целесъобразно да пренесем съкровището. Ставаше късно и това налагаше да положим усилия и да отнесем всичко вкъщи преди разсъмване. Трудно ни бе да решим какво да правим и дълго време обсъждахме въпроса — толкова объркани бяха мислите ни. Накрая извадихме от сандъка две трети от неговото съдържание, което ни даде възможност да го измъкнем с известни затруднения от ямата. Извадените скъпоценности скрихме из къпиновите храсти, а кучето оставихме да ги пази със строги заръки от Юпитер да не мърда под никакъв предлог, нито да отваря уста до нашето завръщане. После се отправихме бързо към къщи със сандъка и след много мъки се добрахме благополучно до хижата в един часа след полунощ. Изтощени до крайност, ние не бяхме в състояние да направим нищо друго — и човешката натура си има граници. Починахме си до два часа, хапнахме, а след това се отправихме незабавно към хълмовете, въоръжени с три здрави чувала, които за щастие се намериха в къщата.

Малко преди четири часа пристигнахме при ямата, разделихме приблизително плячката на три и без да заравяме дупката, отново се отправихме към хижата, където за втори път свалихме златния си товар точно когато първите слаби проблясъци на зората засияха на изток над върхарите на дърветата.

Съвсем капнахме от умора, но възбудата ни пречеше да си починем. След като дрямахме неспокойно три-четири часа, станавме едновременно, като че се бяхме наговорили предварително, за да разгледаме нашето съкровище.

Сандъкът беше пълен догоре и ние цял ден и по-голямата част от следващата нощ разглеждахме внимателно съдържанието му. От ред или системност в подреждането нямаше и следа. Всичко бе струпано безразборно. След като групирахме внимателно всичко, установихме, че притежаваме дори по-голямо богатство, отколкото предполагаме първоначално. В монети там имаше повече от четиристотин и петдесет хиляди долара, като оценихме стойността им колкото можехме по-точно по текущия курс. Сребърни монети нямаше никакви. Само златни и най-разнообразни древни монети: френски, испански и немски, между които няколко английски гвинеи и някакви други, каквито никога дотогава не бяхме виждали. Имаше и няколко много големи и много тежки монети, но дотолкова изтъркани, че не успяхме да разчетем нищо от надписите им. Американски изобщо нямаше. Оценката на стойността на скъпоценните камъни се оказа още по-трудна. Имаше диаманти някои изключително големи и красиви, всичко сто и десет на брой, между които нито един малък; осемнадесет рубина със забележителен блясък, триста и десет прекрасни изумруда; двадесет и един сапфира и един опал. Камъните бяха извадени от обковките им и после нахвърляни в сандъка. Самите обковки, които отделихме от златото, бяха по всяка вероятност сплескани с чукове, за да не могат да се познаят. Освен всичко това имаше и голямо количество златни украшения; близо двеста масивни пръстена и обици; великолепни огърлици ако не се лъжа, тридесет на брой; осемдесет и три много големи и тежки разпятия; пет златни и извънредно тежки кадилници; грамадна златна купа за сервиране на пунш, украсена с богато гравирани лозови листа и вакханални фигури; две изящно изработени релефни дръжки на шпаги и много други по-дребни предмети, които вече не си спомням. Тежестта на тези

скъпоценности надвишаваше сто и шестдесет килограма, без да смятам сто деветдесет и седемте великолепни златни часовника, между които три най-скъпи, всеки от които струваше не по-малко от петстотин долара. Много от тях бяха твърде стари и не можеха да служат вече за часовници; механизмите им повече или по-малко бяха разядени от ръжда, но богато инкрустирани със скъпоценни камъни и със скъпи капаци. Тази нощ оценихме цялото съдържание на сандъка на милион и половина долара, но впоследствие при продажбата на бижутата и скъпоценностите (една малка част запазихме за лична употреба) се оказа, че оценката ни на съкровището е била твърде ниска.

Когато най-сетне приключихме с оглеждането и завладялата ни силна възбуда попремина, Льогран забеляза, че умирам от нетърпение да узная разрешението на тази необикновена загадка, и започна да разказва подробно за всички обстоятелства, свързани с нея.

— Ти си спомняш — каза той — вечерта, когато ти подадох набързо нахвърляната скица на бръмбара. Спомняш си също така колко много ме ядоса твърдението ти, че рисунката ми приличала на мъртвешка глава. Когато за първи път изказа това мнение, помислих, че се шегуваш, но след това се сетих за особените петна по гърба на насекомото и се съгласих, че забележката ти е донякъде основателна. Въпреки това подигравката ти с моите способности ме раздразни, тъй като ме смятат за добър художник, ето защо след като ми върна късчето пергамент, бях готов да го смачкам и да го хвърля от яд в огъня.

— Искаш да кажеш, късчето хартия — забелязах аз.

— Да, то наистина прилича много на хартия и отначало и аз помислих същото, но когато започнах да рисувам отгоре му, открих веднага, че е къс много тънък пергамент. Спомняш си, че бе силно измърсен. И така, тъкмо се канех да го смачкам, погледът ми се спря върху скицата, която ти разглеждаше, и можеш да си представиш моето удивление, когато и аз действително забелязах очертанията на мъртвешката глава точно на онова място, където ми се стори, че бях нарисувал бръмбара. За миг така се изумих, че просто не бях в състояние изобщо да разсъждавам. Знаех добре, че рисунката ми се различава в подробностите от онази, която виждах, макар и в общите контури да имаше известно сходство. По късно взех една свещ, седнах

в противоположния край на стаята и започнах да разглеждам внимателно пергаментата. Когато го обърнах, видях върху задната страна моята собствена скица така, както я бях направил. В първия миг просто се изненадах от наистина забележителното сходство в очертанията от необикновеното съвпадение, заключаващо се в неизвестния за мене факт, че на обратната страна на пергаментата, непосредствено под моята рисунка на бръмбара, имало череп и че този череп не само по очертания, но и по размери приличаше толкова много на моята рисунка. Казвам ти, че необичайността на това съвпадение съвсем ме замая за миг. Такъв е обикновено ефектът от подобни съвпадения. Умът се мъчи да установи връзката между причината и следствието и като не е в състояние да го направи, изпада в някакъв вид временна парализа. Но щом се свързах от това вцепенение, постепенно дойдох до едно убеждение, което ме порази по-силно от самото съвпадение. Започнах отчетливо и без никакво съмнение да си спомням, че докато правех скицата на бръмбара върху пергаментата, нямаше никаква рисунка. Твърдо бях убеден в това, тъй като си спомних, че го обърнах първо на едната, а после и на другата страна, докато търсех най-чистото място. Ако там имаше череп, нямаше да пропусна да го видя. Тук действително се криеше някаква загадка, която чувствавах, че не мога да си обясня; но дори в този първи миг ми се стори, че в най-отдалечените и потайни кътчета на ума ми заблещука като светулка мисълта за истината, така великолепно потвърдена от снощното приключение. Скочих веднага на крака, скрих пергаментата на сигурно място и отложих всякакви по-нататъшни размишления до момента, в който бъда сам.

След като ти си отиде, а Юпитер заспа дълбоко, пристъпих към по-методично разследване на случая. Най-напред обмислих начина, по който пергаментът попадна в ръцете ми. Ние намерихме бръмбара на брега на материка, на около километър и половина източно от острова, малко над линията на прилива. Когато го хванах, той така силно ме ухапа, че го изтървах. Юпитер, с вродената му предпазливост, преди да улови литналото към него насекомо, се огледа наоколо за някакъв лист или нещо подобно, с което да го хване. Точно в този миг неговият поглед, а също и моят, попадна върху парчето пергамент, което взех тогава за хартия. То лежеше полузарито в пясъка, навън се подаваше само едното му ъгълче. Близко до мястото, където го намерихме,

забелязах останките от някакъв корпус, по всяка вероятност на дълга корабна лодка. Те, изглежда, стояха твърде отдавна там, тъй като от шпангоутите не бе останало почти нищо.

И така, Юпитер взе пергаментата, зави бръмбара в него и ми го подаде. Скоро след това си тръгнахме към къщи и по пътя срещнахме лейтенант Дж. Аз му показах насекомото и той ме помоли да му разреша да го занесе във форта. Съгласих се и той пъкна бръмбара в джоба на жилетката си без пергаментата, в който беше завит и който продължавах да държа в ръката си, докато той разглеждаше насекомото. Лейтенантът може би се страхуваше, че ще променя решението си, затова сметна за най-добре да прибере веднага трофея — знаеш колко възторжено се отнася той към всичко, свързано с естествената история. В същото време, без да му мисля много, аз съм тикнал пергаментата в джоба си.

Спомняш си, че когато отидох към масата с намерение да рисувам бръмбара, не намерих хартията там, където обикновено я държа. Потърсих и в чекмеджето, но и там не намерих нищо. Разрових джобовете си с надежда да открия някое старо писмо и ръката ми напипа пергаментата. Описвам ти така подробно и точно начина, по който той стана мое притежание, защото всички тези обстоятелства ми направиха особено силно впечатление.

Без съмнение ще ме вземеш за фантазьор, но аз вече бях установил *някаква връзка* между събитията. Бях съединил две брънки от една дълга верига. На морския бряг лежах останките на лодка, а недалеч от тях пергамент — *не хартия*, — с нарисувана отгоре му череп. Ти, разбира се, ще попиташ: „Къде е връзката?“ Ще ти отговоря, че черепът, или мъртвешката глава, е добре известна емблема на пиратите. При бой те винаги издигали знаме с изображение на череп. Казах вече, че парчето се оказа пергамент, а не хартия. Пергаментът е дълготраен — почти вечен. Маловажни работи рядко се записват на пергамент, той не е така удобен за най-обикновено писане или чертане като хартията. Това разсъждение подсказваше някакъв смисъл — *някаква връзка* с мъртвешката глава. Не убягна от вниманието ми и *формата* на пергаментата. Макар и един от ъглите по *някаква* случайност беше унищожен, можеше да се разбере, че първоначалната му форма е била продълговата. Той чисто и просто е представлявал

лист, който е можел да се използва за паметна бележка за записване на нещо, което е трябвало дълго да се помни и грижливо да се пази.

— Но — прекъснах го аз — ти каза, че когато си рисува бръмбара, върху пергамента *не е имало* череп. Как тогава установяваш връзка между лодката и черепа — щом последният по собствените ти признания сигурно е бил направен (бог знае как и от кого) по някое време, след като си нарисувал бръмбара?

— А, та тъкмо около това се върти и цялата загадка, макар че на това място сравнително лесно я разреших. Действията ми бяха правилни и можеха да доведат само до един единствен резултат. Разсъждавах приблизително така: докато рисувах бръмбара върху пергамента, не се виждаше никакъв череп. След завършване на рисунката аз ти я подадох и те наблюдавах много внимателно, докато ми я върна. Ето защо ти не си могъл да нарисуваш черепа, а не присъствуваше никой друг, който би могъл да го направи. Следователно той не е бил сътворен от човешка ръка. Независимо от всичко обаче черепът съществуваше.

На този етап от моите разсъждения се помъчих да си припомня и *наистина* си припомних напълно ясно всяка подробност от онова, което се случи през въпросния период. Времето беше студено (о, рядка и щастлива случайност), а в огнището пламтеше огън. Аз се бях сгорещил от ходенето и седнах близо до масата. Ти обаче придърпа стола си близо до камината. Точно когато ти подадох пергамента и ти се канеше да го разгледаш, влезе Улф, моето нюфаундленско куче, изправи се и опря лапи на раменете ти. С лявата си ръка ти го погали и се опита да го отблъсне, докато дясната, в която държеше пергамента, бе отпуснал небрежно между колената, в непосредствена близост до огъня. В един миг дори си помислих, че пламъкът ще го обхване и се канех да те предупредя, но преди да отворя уста, ти дръпна ръката си и се зае да го разглеждаш. Когато обмислих всичките тези подробности, в мен не остана никакво съмнение, че топлината е причина за появата на черепа, чието изображение забелязах върху пергамента. Ти естествено знаеш добре, че съществуват химикали, и то от незапомнени времена, с помощта на които е възможно да се пише върху хартия или тънък пергамент, като буквите стават видими едва когато пергаментът се подложи на въздействието на огъня. Понякога се използва нечист кобалтов окис, разтворен в царска вода и разреден с

четирикратно по отношение на неговото тегло количество вода, в резултата на което се получава зелено мастило. Кобалтови зрънца, разтворени в азотна киселина, дават червено мастило. Тези цветове изчезват в по-дълги или по-кратки интервали, след като изстине материалът, върху който се пише, но при неговото повторно загряване отново се появяват.

Тогава разгледах внимателно мъртвешката глава. Външните и контури — онези части от рисунката, разположени в най-голяма близост до края на пергаментата — *изпъкваха* много по-ясно от останалите. Явно действието на топлината е било недостатъчно или неравномерно. Веднага запалих огъня и подложих всяка част от пергаментата на силна жар. От началото единственият ефект представляваше усилването на бледите линии на черепа, но с продължението на опита в единия край на листа, диагонално противоположен на мястото, където се намираще мъртвешката глава, се показва фигура, която в първия миг взех за козел. По-внимателното оглеждане обаче ме убеди, че е козле.

— Ха-ха-ха! — засмях се аз. — Нямам, разбира се, право да ти се смее — един и половина милиона долара суха пара са сериозно нещо, за да ти се смее човек, — но ти няма да намериш трета брънка в твоята верига, няма да намериш никаква специална връзка между твоите пирати и козлето — както знаеш, пиратите нямат нищо общо с кози, козите са свързани по-скоро с фермерските интереси.

— Но нали току-що ти казах, че фигурата *не* представлява коза.

— Добре де, козле; едно и също е.

— Едно и също, но не съвсем — отвърна Лъогран. — Може би си чувал за някой си капитан Кид^[8]. Щом видях изображението на животното^[9], веднага се досетих, че това сигурно е някаква игрословица или йероглифен подпис. Казвам подпис, понеже мястото му върху пергаментата навеждаше на тази мисъл. Мъртвешката глава в противоположния по диагонал ъгъл имаше същевременно и вид на щемпел или печат. Най-много ме смути липсата на каквото и да е друго — същността на моя въображаем документ, текста му.

— Предполагам, че си очаквал да намериш писмо между щемпела и подписа.

— Нещо подобно. Работата е там, че ме завладя непреодолимото предчувствие за очакващо ме огромно богатство. И аз сам не мога да

кажа защо. Може би в края на краищата това да бе по-скоро желание, отколкото истинска вяра; знаеш ли, глупавите думи на Юпитер, че бръмбарът е от чисто злато, въздействаха изключително силно на въображението ми. А после и цялата тази поредица от случайности и съвпадения — всички толкова необикновени. Забеляза ли що за случайност беше това, че всичко стана в *един единствен* ден от цялата година, в който беше или можеше да бъде достатъчно студено, за да се запали камината, и че без огъня и без намесата на кучето, което се появи точно в нужния момент, никога нямаше да узная за съществуването на мъртвешката глава и да стана притежател на съкровището?

— Продължавай, изгарям от любопитство.

— Добре, ти сигурно си чувал да се разказват много истории, хиляди смътни слухове за заровени от Кид и неговите хора пари някъде по бреговете на Атлантическия океан. Тези слухове сигурно са имали някакво основание. И ако те съществуват толкова дълго и настойчиво, то е според мен затова, че заровените съкровища *още не са* открити. Ако Кид бе скрил за известно време своята плячка и след това отново я бе извадил, слуховете едва ли щяха да стигнат до нас в сегашната им неизменна форма. Забележи, че разказите са все за иманяри, а не за хора, открили съкровища. Ако пиратът бе изровил парите си, работата щеше да приключи. Струва ми се, че някаква случайност да кажем, загубата на плана, сочещ неговото местонахождение го е лишила от възможността да си го възвърне отново и че тази случайност е станала известна на неговите приятели, които инак може би никога нямаше да чуят, че съкровището въобще е било скрито и че те със своите напразни усилия да го открият, понеже не са имали нищо, от което да се ръководят, са създали тези истории, които се разнесли из света и сега са всеобщо известни. Чувал ли си някога по този бряг да е намирано голямо съкровище?

— Никога.

— А знае се, че плячката на Кид е била огромна. Допуснах следователно, че земята все още я съхранява, и ти едва ли ще се изненадаш, ако ти кажа, че у мене се роди надежда, почти граничеща с увереност, че така необичайно намереният пергамент съдържа изгубеното описание на местността, където е заровено съкровището.

— И какво направи по-нататък?

— Отново поднесох тънкия пергамент към огъня, като подсилих жарта, но въпреки това не се появи нищо. Тогава си помислих, че може би слоят мръсотии има нещо общо с това. Ето защо изплакнах внимателно пергаментата с топла вода, след което го поставих с черепа надолу в железен тиган, а тигана сложих върху напалената с дървени въглища пещ. След няколко минути тиганът напълно се загоря, извадих листа и за моя неизказана радост открих, че е осеян на няколко места със знаци, наподобяващи разположени в редици цифри. Сложих отново листа в тигана и го оставих още една минута. Извадих го и всичко се появи така, както го виждаш сега.

Льогран загоря пергаментата и ми го подаде да го разгледам. Между мъртвешката глава и козлето се виждаха грубо нарисувани с червено мастило знаци:

53†††305))6*;4826)4†.)4†);806*;48†8
 ¶60))85;1†(;:†*8†83(88)5*†;46(;88*96
 ?;8)†(;485);5*†2:*†(;4956*2(5*-4)8
 ¶8*;4069285);)6†8)4††;1(†9;48081;8:8†
 1;48†85;4)485†528806*81(†9;48;(88;4
 (†?34;48)4†;161;:188;†?;

— Но — Възкликнах аз и му върнах листа — всичко продължава да ми е тъмно, както и в началото. Дори да ми предлагаша диамантите на Голконда^[10], за да разреши тази загадка, сигурен съм, че пак нямаше да мога да ги спечеля.

— И въпреки това — каза Льогран — разрешението съвсем не е толкова трудно, както може би допускаш от първия бегъл преглед на знаците. Те, както всеки би могъл лесно за се досети, образуват шифър, тоест изразяват известен смисъл; но от онова, което се знае за Кид, аз не допусках, че той е способен да състави някакъв по-сложен тайнопис. Веднага реших, че тайнописът е прост, макар и морякът да е разсъждавал с ограничения си ум, че неговото разгадаване е невъзможно, без да се знае ключът.

— И ти наистина го разчете?

— Без особени затруднения; разчитал съм десет хиляди пъти непонятни цифри. Обстоятелствата и известни умствени наклонности ме подтикнаха да се заинтересувам от подобни загадки и дойдох до извода, че едва ли човешката изобретателност е в състояние да създаде загадка, която да не може да се разгадае чрез приложение на друга

човешка изобретателност. Всъщност, след като знаците са логически свързани и добре запазени, аз дори не се и замислям за трудностите при разгадаване на техния смисъл.

При този случай — пък и при всички други случаи на тайнопис първият въпрос е преди всичко този за езика на шифъра, тъй като принципите на решението, особено при по-простите шифри, зависят и се изменят от характера на езика. Въобще не съществува друга алтернатива, освен да се опитат (въз основа на вероятностите) всички известни езици, докато се намери истинският. Но при този шифър трудността се отстраняваше от подписа. Играта с думата „кид“ е възможна само на английски. Ако не съществуваше това съображение, щях да предприема моите опити с испански и френски като езици, на които би било най-естествено да запише подобна тайна един върлувал из испанските морета пират. Ето защо допуснах, че шифърът е на английски.

Както виждаш, между знаците няма интервали. Ако бяха отделени, задачата щеше да е сравнително лесна. В такъв случай щях да започна със съпоставяне и анализ на по-късите думи и ако срещнех отделна буква, както това често се случва (а или I например)^[11], бих сметнал загадката за разрешена. Но след като нямаше интервали, моята първа стъпка бе да определя кои знаци се срещат най-често и кои най-рядко. Преброих всичките и съставих следната табличка:

Знакът 8	се среща	32 пъти
знакът ;	се среща	23 пъти
знакът 4	се среща	19 пъти
знакът ‡	се среща	14 пъти
знакът *	се среща	13 пъти
знакът 5	се среща	11 пъти
знакът 6	се среща	9 пъти
знакът †	се среща	8 пъти
знакът 0	се среща	6 пъти
знакът 9	се среща	5 пъти
знакът 3	се среща	5 пъти
знакът ?	се среща	3 пъти
знакът ¶	се среща	2 пъти и
знакът –	се среща	1 път.

И така, най-често срещаната буква в английски език е „e“. Останалите вървят по следния ред: a, o, i, d, h, n, r, s, t, u, y, c, f, g, l, m,

w, b, k, p, g, x, z. „Е“ преобладава до такава степен, че рядко може да се види що-годе дълга фраза, в която да не личи това.

Ето че от самото начало имаме една пътеводна нишка и няма да гадаем съвсем наслуки. Напълно е очевидно как може да се използва таблицата — но при този специален шифър ние ще прибъгваме много рядко до нейната помощ. Тъй като нашият доминиращ знак е 8, ще започнем с него и ще приемем, че е буквата *e* от естествената азбука. За да проверим това предположение, нека видим дали 8 се среща често удвоено — защото и буквата *e* много често се удвоява в английския език като например в думите „meet“, „fleet“, „speed“, „seen“, „been“, „agree“ и т.н. В нашия случай виждаме, че осмицата се удвоява не по-малко от пет пъти, независимо от това, че тайнописът е кратък.

Да приемем тогава, че 8 е равнозначно на *e*. От всички английски думи най-обичайната е „the“^[12]; да видим тогава дали няма повторения на разположени в еднакъв ред знаци, последният от които да е 8. Срецнем ли така подредени повторения, те по всяка вероятност ще представляват думата „the“. При прегледа намираме не по-малко от седем пъти съчетанието ;48. Можем следователно да предположим, че ; означава t, 4 — h, а 8 е буквата *e*, което сега напълно се потвърждава. С това направихме голяма крачка напред.

Щом обаче установихме цяла дума, имаме възможност да установим един извънредно важен момент, тоест началото и окончанията на други думи. Нека вземем например предпоследното съчетание ;48, разположено недалеч от края на шифъра. Знаем, че непосредствено следващият знак е ; е началото на някаква дума и от шестте знака, намиращи се подир това „the“, ни са познати не по-малко от пет. Нека сега заместим тези знаци с известните ни вече букви, като оставим свободно място за неизвестните, и ще получим:

t-eeth.

Тук можем да махнем веднага th, понеже не съставлява част от думата, започваща с първото t; като се опитваме да поставим подред всички букви от азбуката на мястото на липсващата, разбираме, че е невъзможно да бъде образувана каквато и да е дума, от която това th да представлява някаква част. По такъв начин стесняваме думата на

t-ee

и като изреждаме, ако е необходимо, отново цялата азбука както преди, стигаме до думата „tree“ (дърво) — единствено възможното и

прочитане. Така се добираме до още една буква, г, изобразена чрез знака (и разположена една до друга в думите „the tree“.

Като погледнем малко по-нататък след тези думи, много близо до тях отново се натъкваме на комбинацията ;48 и я взимаме за *край* на онова, което я предшества непосредствено. По този начин получаваме следното подреждане: the tree ;4(‡?34 the,

или като заменим с обикновени букви известните ни вече знаци, четем: the tree th‡?3h the.

Сега, ако на местата на непознатите знаци оставим празно пространство или сложим точки, четем:

the tree thr ... h the,

където думата „through“ (през) се налага веднага от само себе си. Но това откритие ни дава три нови букви: о, и и г, означени чрез

‡, ? и 3.

Като огледаме сега внимателно шифъра за комбинации от известни ни вече букви, недалеч от началото откриваме следното подреждане: 83(88 или egree, което очевидно може да бъде окончание само на думата „degree“ (градус) и което ни дава още една буква, d, означена чрез †.

Четири знака след думата „degree“ виждаме комбинацията ;46(;88.

Ако заменим известните ни знаци с букви, а неизвестните, както по-рано, с чертички, прочитаме следното: th-rtee-, което съчетание ни навежда веднага на думата thirteen (тринадесет), а то отново ни дава две нови букви, i и n, означени чрез 6 и *.

Обърнем ли се сега към началото на тайнописа, намираме съчетанието 53‡‡†.

Като поставим както преди букви, четем — good (добър), което ни убеждава, че първата буква е А, а първите две думи: „А good“.

Сега, за да не допуснем объркване, време е да подредим нашия ключ, доколкото сме го разкрили, в табличен вид. Получаваме следното:

5 представлява а
† представлява d
8 представлява е
3 представлява г
4 представлява h

6 представлява i
* представлява и
‡ представлява o
(представлява r
; представлява t

По този начин определихме десет от най-важните букви и не е необходимо да продължавам с изясняване на останалите подробности по разтълкуването. Казах достатъчно, за да те убедя, че шифри от подобен характер могат лесно да бъдат разрешени, и да ти дам известна възможност да проникнеш в *обосновката* на тяхната разработка. Бъди обаче уверен, че образецът пред нас принадлежи към най-простите видове тайнопис. Сега остава само да ти направя пълен превод на знаците върху пергамента. Ето го:

„Добро стъкло в хана на епископа на дяволския стол четиридесет, и един градуса и тринадесет минути север-североизток главния чатал седми клон източната страна да се стреля от лявото око на мъртвешката глава права линия от дървото през изстрела на петдесет фута оттам.“^[13]

— Но — възкликнах аз — струва ми се, че загадката съвсем не става по-ясна. Как е възможно да се изтръгне някакъв смисъл от цялата тази бъркотия от „дяволски столове“, „мъртвешки глави“ и „епископски ханове“?

— Признавам — отвърна Льогран, — че на пръв поглед въпросът все още е твърде сериозен. Първо се постарях да разделя това голямо изречение на естествените му фрази, така както го е имал предвид тайнописецът.

— Имаш предвид поставянето на препинателните знаци?

— Нещо подобно.

— Но как е било възможно да се направи всичко това?

— Помислих си, че авторът *нарочно* е слял думите, за да направи още по-трудно разгадаването на шифъра. Немного остроумният човек непременно ще прекали, след като си постави такава задача, и когато в процеса на съчиняването стигне до място, което естествено изисква пауза или точка, той ще бъде много склонен да постави точно там думите по-близо една до друга, отколкото обикновено. Ако разгледаш внимателно ръкописа, лесно ще откриеш пет подобни случая на необичайно струпване. Като изходих от това наблюдение, разделих текста по следния начин:

„Добро стъкло в хана на епископа на дяволския стол — четиридесет и един градуса и тринадесет минути — север-североизток — главния чатал седми клон източната страна — да се стреля от лявото око на мъртвешката глава — права линия от дървото през изстрела на петдесет фута оттам.“

— Дори и при това разделяне — казах аз — всичко продължава да ми е напълно непонятно.

— И на мене също ми беше напълно непонятно — отвърни Льогран, затова в продължение на няколко дни разпитвах усърдно дали около остров Съливан няма някаква сграда, която да се нарича „Епископски хотел“, като изпуснах остарялата вече дума „хан“. След като не събрах никакви сведения, реших да разширя сферата на търсенето и да действам по-системно, когато една сутрин ненадейно ми хрумна, че „Епископски хан“ може да има връзка с някое старо семейство на име Бесоп, което в стари времена да е притежавало феодално имение с къща на около шест километра северно от острова. И така, отидох към плантацията и започнах наново да разпитвам възрастните негри от тази област. Най-сетне една от най-старите бабички ми каза, че е слушала за едно място наречено „Замъкът на епископа“, и мислела, че може да ме заведе там, но това съвсем не било замък, нито кръчма, а висока скала.

Предложих да и заплатя добре за цялото безпокойство и след известно колебание тя се съгласи да ме придружи до мястото. Открихме го без особени затруднения и веднага след като освободих бабичката, се заех да изуча мястото. „Замъкът“ представляваше безредно струпани скали и канари, една от които бе забележителна не само с височината си, но и със странната си форма, като че бе направена изкуствено. Изкачих се на върха и и се смутих, понеже не знаех какво да правя по-нататък.

Докато размишлявах, погледът ми се спря на тясна тераска от източната страна на скалата, приблизително на един метър под върха, на който стоях. Тераската се издаваше на около половин метър и не бе по-широка от тридесетина сантиметра, а нишата в скалата непосредствено над нея и придаваше грубо сходство с онези столове с извити облегалки, които са употребявали нашите предци. Веднага разбрах, че това е „дяволският стол“, за който се наемваше в

ръкописа, и сега ми се струваше, че съм схванал цялата тайна на загадката.

Знаех, че „добро стъкло“ не можеше да означава нищо друго освен далекоглед, понеже думата „стъкло“ рядко се употребява в друг смисъл от моряците. Внезапно ми стана ясно, че трябва да си послужи с далекоглед, и то от определена и *недопускаща никакви отклонения* точка. Не се и съмнявах повече и в увереността ми, че изразите „четиридесет и един градуса и тринадесет минути“ и „север-североизток“ показват посоката, в която трябва да се насочи далекогледът. Силно развълнуван от тези открития, аз отидох бързо вкъщи, взех далекоглед и се върнах при скалата.

Когато слязох на тераската, установих, че на нея може да се седне само в едно определено положение. Залових се с далекогледа. Разбира се, че „четиридесет и един градуса и тринадесет минути“ не загатваха нищо друго освен височината над видимия хоризонт, тъй като хоризонталната посока ясно проличаваше от думите „север североизток“. Определих указаната посока с помощта на джобен компас, после насочих наслуки далекогледа колкото може по-точно под ъгъл четиридесет и един градуса, започнах да го движа бавно нагоре надолу, докато вниманието ми не бе привлечено от кръгла пролука или отвор в короната на огромно дърво, издигащо се в далечината над останалите дървета. В средата на пролуката забелязах бяло петно и отначало не разбрах какво представлява. След като фокусирах телескопа, погледнах отново и видях, че е човешки череп.

При това откритие така се зарадвах, че сметнах загадката за разрешена, защото изразът „главния чатал, седми клон, източна страна“ можеше да се отнася само до положението на черепа върху дървото, докато „да се стреля от лявото око на мъртвешката глава“ допускаше само едно тълкувание по отношение търсенето на заровеното съкровище. Разбрах, че през лявото око на черепа трябва да се пусне куршум и като се продължи въздушната линия, с други думи, правата линия, прекарана от най-близката точка на дънера през „изстрела“ (или мястото на падането на куршума), и се измерят петнадесет метра в същото направление, тя ще посочи една определена точка, под която, както си мислех, е *възможно* да лежи скритото имане.

— Всичко това — казах аз — е свършено ясно и макар остроумно, е просто и разбираемо. Какво стана, след като напусна

„Ханът на епископа“?

— Какво стана: отбелязах си внимателно разположението на дървото и се прибрах вкъщи. В момента, в който обаче станах от дяволския стол, кръглата пролука изчезна и колкото и да се вирах и въртях, не успях да я открия. Цялото остроумие на плана според мен се заключава във факта (тъй като повторният експеримент ме убеди напълно, че това е факт), че въпросният отвор не се вижда от никоя гледна точка освен тази, предоставена от тясната площадка на скалата.

В тази експедиция до „Хотелът на епископа“ ме съпровождаше Юпитер, който без съмнение беше забелязал странното ми поведение през последните няколко седмици, взимаше специални мерки и не ме оставяше нито за минутка сам. Но на следващия ден станах много рано, успях да му се изплъзна и отидох сред хълмовете да търся дървото. Открих го с голям труд. Когато се прибрах вечерта у дома, моят слуга искаше да ме набие. За всичко останало от приключението вярвам, че си запознат не по-зле от мене.

— Предполагам — отвърнах аз, — че при първото копане не улучи мястото поради глупостта на Юпитер, който спусна бръмбара през дясното вместо през лявото око на черепа.

— Точно така. Тази грешка дава разлика от около седем сантиметра по отношение на „изстрела“, тоест положението на най-близкото до дървото колче, и ако съкровището се намираше под „изстрела“, грешката щеше да има малко значение, но „изстрелът“ заедно с най-близката до него точка на дървото са само два пункта, които установяват посоката на линията, и колкото и да е незначителна разликата в началото, тя нараства с увеличаване на разстоянието; когато сме се отдалечили вече на петнадесет метра, тя ни отправя по лъжлива следа. Ако не бях така дълбоко убеден, че съкровището действително е заровено някъде там, нашият труд можеше да отиде напразно.

— Ами надутото ти красноречие и поведението ти, докато размахваше бръмбара — що за странно чудачество! Бях сигурен, че си се побъркал. И защо настоя да се спусне бръмбарът през черепа вместо куршум?

— Откровено да ти кажа, дотегнаха ми явните ти подозрения относно разсъдъка ми и реших да ти се отплатя по мой вкус с малка и отрезвяваща мистификация. Ето защо размахвах бръмбара и казах да

го спуснат от дървото. Впечатлението ти, че е много тежък, ми подсказва последната мисъл.

— Да, разбирам; озадачава ме само едно нещо. Как да си обясним скелетите в ямата?

— На този въпрос мога да отговоря толкова, колкото и ти. Струва ми се обаче, че тук има само едно правдоподобно обяснение, макар то да предполага такава жестокост, че дори е страшно да си го помисли човек. Ясно е, че Кид — ако Кид действително е скрил това съкровище, в което аз не се и съмнявам не е могъл да се справи без чужда помощ. Но когато работата е била свършена, той навярно е сметнал, че е по-уместно да се отърве от участниците в неговата тайна. Може би два удара с кирката, докато помощниците му са се трудили в ямата, са били достатъчни; а може би са потрябвали и цяла дузина — кой би могъл да каже?

[1] Форт Моултри — в този форт По е прекарал повече от една година по време на службата си в армията на САЩ (от 18. XI. 1827 г. до 11. XII. 1828 г.). ↑

[2] Ян Свамердам (1637–1680) — холандски естествоизпитател. ↑

[3] Мида (лат.) — Б. пр. ↑

[4] Човекоглав бръмбар (лат.). — Б. пр. ↑

[5] Рязкост (фр.). — Б. пр. ↑

[6] Сам (лат.). — Б. пр. ↑

[7] Бързина (фр.). — Б. пр. ↑

[8] Уилям Кид (ок. 1650–1701) — капитан на британския флот, станал по-късно пират. Заловен в Бостон и обесен в Лондон. Съществуват предания, че е заровил из разни места на американското крайбрежие заграбените от него съкровища — Б. пр. ↑

[9] На английски kid означава козле — Б. пр. ↑

[10] Голконда — град в Индия, разположен близо до Хайдарабад и известен със скъпоценните си камъни. ↑

[11] „А“ е неопределителният член в английския език, а „I“ — личното местоимение „аз“. — Б. пр. ↑

[12] Определителният член в английския език. — Б. пр. ↑

[13] Оригиналът на английски гласи:

„A good glass in the bishop’s hostel in the devil’s seat

forty-one degrees and thirteen minutes northeast and by north
main branch seventh limb east side shoot from the left eye of the
death's-head

a bee line from the tree through the shot fifty feet out.“

Бел. Борислав. ↑

Издание: Издателска къща „Ведрина“, София, 1990
J.M.Dent & Sons LTD London, 1908

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.